

EXAMENSARBETE

Våren 2008

Lärarytbildningen

En pedagogisk lunch?

En observationsstudie av lärare i måltidssituationen på en grundskola årskurs 6-9

Författare

Ingrid Bengtsson
Linette Johansson

Handledare

Hanna Sepp

www.hkr.se

En pedagogisk lunch?

En observationsstudie av lärare i måltidssituationen på en grundskola årskurs 6-9

Författare:
Ingrid Bengtsson
Linette Johansson

Abstract

Syftet med studien var att studera lärare i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverkets riktlinjer samt Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen, i en matsal på en grundskola årskurs 6-9. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*, uttrycker att ett av skolans uppdrag är att uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor för eleverna vilket Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) menar med fördel kan göras vid den pedagogiska lunchen. Livsmedelverkets riktlinjer (2007) och Kristianstads kommuns rutiner (Hagman, 2003) kring den pedagogiska lunchen innefattar bland annat att lärare skall äta tillsammans med elever, ha aktiv tillsyn samt vara goda sociala förebilder under måltiden. Resultatet i denna studie visade att ett litet antal av de observerade lärarna agerade enligt riktlinjerna för den pedagogiska lunchen. En del av lärarna åt inte tillsammans med eleverna utan gick runt i matsalen och vaktade, andra satt tysta under måltiden och socialiserade sig inte med elever eller kolleger vilket innebar att majoriteten av de observerade inte åt pedagogiskt enligt Livsmedelsverkets och Kristianstads kommuns riktlinjer för pedagogisk lunch.

Ämnesord: Pedagogisk lunch, grundskola, Kristianstad, måltid, hälsa

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
2. Syfte	7
3. Bakgrund	7
3.1 Folkhälsopolitiska mål	7
3.2 Historik kring skollunch.....	8
3.3 Riktlinjer för pedagogisk lunch i skolan	9
3.4 Utbildning kring mat och hälsa	10
3.4.1 Förskolan.....	10
3.4.2 Grund- och gymnasieskolan.....	11
3.4.3 Lärarutbildningen	11
3.5 Måltidens olika symboler	12
3.5.1 Måltidens sociala innebörd.....	12
3.5.2 Måltidsmiljön	13
3.5.3 Stressande måltidssituationer	13
3.6 Lärarens skyldigheter och rättigheter vid pedagogisk lunch.....	14
3.6.1 Skatteverkets praxis kring pedagogisk lunch	14
3.7 Måltiden som pedagogisk resurs	14
3.7.1 Vuxnas påverkan vid matbordet.....	15
3.7.2 Fostran vid matbordet.....	16
3.8 Kristianstads kommuns riktlinjer kring pedagogisk lunch.....	16
3.9 Framtidsutsikter.....	17
4. Metod och material.....	18
4.1 Val av metod	18
4.2 Etiska ställningstaganden	19
4.3 Urval.....	19
4.4 Genomförande	20
5. Resultat och analys.....	21
5.1 Miljöbeskrivning	21
5.2 Vakten	22
5.3 Solitären	23
5.4 Fostraren.....	24
5.5 Pedagogen	25
6. Diskussion	26
6.1 Metoddiskussion.....	26
6.2 Resultatdiskussion	27
7. Förslag på framtida forskning	31
8. Slutsats	31
9. Sammanfattning	31
Referenser.....	33
Bilaga 1, Five Aspects of the Meal Model.....	37
Bilaga 2, Observationsschema	38
Bilaga 3, Matsalsmiljön och observatörernas placering.....	39

1. Inledning

Skolans verksamhet är en komplex värld där fokus inte enbart bör ligga på att utveckla elevernas ämneskompetens, utan även en mängd andra kunskaper ingår i verksamheten. Vi har i samband med våra studier på lärarutbildningen, inom hem- och konsumentkunskap samt idrott och hälsa, kommit i kontakt med den pedagogiska lunchen. Mat och hälsa i allmänhet, och pedagogisk lunch i synnerhet, ingår inte som ett centralt kunskapsområde i det allmänna utbildningsområdet vilket vi ställer oss frågande till då lärarens uppdrag enligt *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*, är till exempel att ha omsorg om individens välbefinnande samt fostra för att utveckla traditioner och värden (Skolverket, 2006) vilket skall genomsyra hela skolans verksamhet. *Lpo94* innefattar även skolans uppdrag att uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor för eleverna (Skolverket, 2006). Detta menar Livsmedelsverket (2007) kan göras vid den pedagogiska lunchen, även diskussion kring livsmedel, måltidsmönster, tallriksmodellen, matkulturer med mera kan behandlas.

Kristianstads kommun har som utgångspunkt att lärare, vid den pedagogiska lunchen, skall följa vissa rutiner som att äta tillsammans med eleverna, ha aktiv tillsyn, vara en förebild och ett gott socialt föredöme. Detta har med tiden lett till nyfikenhet kring helheten i samband med den pedagogiska lunchen och gjort oss intresserade av att studera lärare i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverkets riktlinjer samt Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen, i en matsal på en grundskola årskurs 6-9.

2. Syfte

Syftet var att studera lärare i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverkets riktlinjer samt Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen, i en matsal på en grundskola årskurs 6-9.

3. Bakgrund

Inledningsvis introduceras folkhälsopolitiska mål där fokus ligger på *Folkhälsomål 10, Goda matvanor och säkra livsmedel* (Statens folkhälsoinstitut, 2005). Detta följs av historik kring skolmåltiden samt riktlinjerna kring den så kallade pedagogiska lunchen i skolan. Vidare presenteras utbildningen kring mat och hälsa inom förskolan, grund- och gymnasieskolan samt lärarutbildningen. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*, behandlas utifrån perspektivet mat och hälsa. Därefter beskrivs måltidens olika symboler där dess sociala innebörd, måltidsmiljön samt stressen kring måltiden tas upp. Dessa symboler utgår från Edwards och Gustafssons (2008) modell (Bilaga1) kring faktorer som påverkar vid måltidssituationen. Vidare åskådliggörs lärarens rättigheter och skyldigheter samt Skatteverkets praxis angående pedagogisk lunch. Därefter beskrivs måltiden som pedagogisk resurs och en redogörelse kring fostran vid måltiden samt vuxnas påverkan vid måltidssituationen presenteras. Kristianstads kommuns riktlinjer kring den pedagogiska lunchen behandlas. Slutligen lyfts framtidsutsikter kring skollunchen fram.

3.1 Folkhälsopolitiska mål

Regeringen lämnade år 2002 en proposition till riksdagen där målet var att ge hela befolkningen lika förutsättningar för en god hälsa. Propositionen var ett förslag till nationella folkhälsomål där många politiska områden var involverade (Socialdepartementet, 2002). Utifrån denna proposition beslutade riksdagen år 2003 om en ny folkhälsopolitik där elva folkhälsopolitiska mål skapades med det övergripande målet att samhället skall skapa lika förutsättningar för hela befolkningen för en god hälsa (Statens folkhälsoinstitut, 2005).

Statens folkhälsoinstitut har en viktig roll vid samordningen av det nationella folkhälsoarbetet och har även i uppdrag att följa upp folkhälsomålen och rapportera uppföljningen till regeringen. I utvärderingen av *Folkhälsomål 10, Goda matvanor och säkra livsmedel*, framkom det att samhället bör arbeta mer med att ge information kring goda matvanor och

göra detta mer tillgängligt för berörda personer inom bland annat skolan, omsorgen och livsmedelssektorn. Fortbildning kring fysisk aktivitet, mat och hälsa för den omnämnda personalen bör styras av ett nationellt program som reglerar denna fortbildning. Integrerat arbete mellan insatser för att stärka psykisk hälsa, sociala relationer och arbetet för goda matvanor i skolan bör förekomma i stor utsträckning (Statens folkhälsoinstitut, 2005). Enligt barnkonventionen har alla barn rätt att få bra mat och relevant undervisning i näringslära (Unicef, 2008).

3.2 Historik kring skollunch

Det finns inget precist datum eller årtal när den första skollunchen serverades, det är dock sannolikt att uppstarten skedde i anknytning till införandet av den obligatoriska folkskolan år 1842 (Jacobson & Nordlund, 1992). Det fanns en mängd möjligheter för hur skollunchen kunde bedrivas och organisationen kring denna varierade i landet. Antingen kunde kommunen ha ansvaret, regionala organisationer eller enskilda välgörenhetsföreningar (Jacobson & Nordlund, 1993). Fattigdomen var utbredd under 1800-talet vilket medförde problem då många familjer inte hade råd med mat, det uppenbarade sig i skolundervisningen eftersom eleverna var undernärda, svaga vilket ledde till koncentrationssvårigheter. För alla barn som gick i skolan infördes *Kungl. Maj:ts nådiga stadga* i undervisningen vilken underlättade för alla föräldrar som inte hade råd att skaffa mat till sina barn. Stadgan innebar att familjerna fick ekonomiskt stöd från till exempel fattigvården, speciellt i större städer var det avgörande för många familjer som inte hade hög inkomst. Skollunchens utveckling gick dock långsamt och gjorde inte många framsteg förrän långt senare (Jacobson & Nordlund, 1992).

Efter första världskrigets slut uppmärksammades barnen och deras hälsoproblem. Det skulle dock dröja tills 1936 innan dåtidens så kallade befolkningskommission kom med ett förslag som innebar att alla barn skulle få ett mål mat om dagen i skolan. Detta medförde att staten år 1937 började ge bidrag till skolmåltider i vissa kommuner. Några år senare drog befolkningskommissionen slutsatsen att barns hälsa/ohälsa påverkade skolarbetet vilket bidrog till riksdagens beslut att ge alla kommuner pengar till skolmåltider (Jacobson & Nordlund, 1993). Ett skäl för att bygga ut verksamheten var till exempel:

att skolans uppgift inte enbart var att förmedla kunskaper utan även att utveckla eleverna allsidigt såväl andligt som kroppsligt. Statens institut för folkhälsan pekade också på kopplingen mellan skolmåltiderna och barnens hälsa. (Jacobson & Nordlund, 1993, s. 4)

Skolmåltiderna fick en bredare omfattning när de kopplades till ett socialpedagogiskt program som satte barns lärande i centrum där hälsa starkt prioriterades (Svenska kommunförbundet, 1991).

Sverige saknade en gemensam målsättning samt en gällande lagstiftning för skolmåltider vilket medförde att kommunerna hade det övergripande ansvaret för dessa. Svenska kommunförbundet fick ett tydligt inflytande inom verksamheten och det upprättades en ny tjänst – en ansvarig för skolmåltidsfrågor. Detta blev en gemensam resurs för alla kommuner som nu hade en allmän instans att vända sig till för att få svar på frågor om skolmåltidsverksamheten (Halling m.fl. 1990). År 1973 var skolmåltidsverksamheten helt utbyggd i alla Sveriges kommuner och skolmåltidsbidraget hade upphört sedan länge (Jacobson & Nordlund, 1993). Enligt *Skollag (1985:1100)* är kommunerna sedan år 1985 skyldiga att erbjuda alla elever med skolplikt, det vill säga de elever på grundskolan, kostnadsfria skolmåltider (Utbildningsdepartementet, 1997).

3.3 Riktlinjer för pedagogisk lunch i skolan

Riktlinjer för måltiderna i förskolan och skolan utarbetades, fördelades och utvärderades år 2005 då Regeringen gav Livsmedelsverket i uppdrag att arbeta fram riktlinjer för hur man kan jobba för bra måltider i bland annat förskolan, grund- och gymnasieskolan. Tanken var att råden skulle fungera som en hjälp till den personal som arbetar med mat i skolan. Många elever äter ett stort antal måltider utanför hemmet, i samband med skoldagen eller barnomsorgsverksamhet, vilket innebär att skolan kan påverka och främja bra matvanor. Genom att pedagoger och elever äter tillsammans kan personalen förmedla positiva attityder vid måltiderna. Den pedagogiska lunchen ger elever och lärare möjlighet till gemenskap mellan dem. Det är viktigt att de sitter vid samma bord och äter samma mat då möjlighet till samtal ges. Den pedagogiska lunchen kan användas för att diskutera hälsofrågor, livsmedel, måltidsmönster, tallriksmodellen, matkulturer med mera. Tillfälle till samvaro mellan elever och vuxna ges vid den pedagogiska lunchen vilket bidrar till att skapa goda måltidsmiljöer och använda lunchen som pedagogiskt verktyg i skolans undervisning samt att utveckla elevernas sociala kompetens. Rektorn ansvarar för att personalen som medverkar vid

måltiderna får kompetensutveckling och den kunskap som behövs. Livsmedelsverkets riktlinjer presenterades i *Bra mat i skolan* och *Bra mat i förskolan* (Livsmedelsverket, 2007).

Skolmatens vänner, ett samarbete mellan Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, och de bondeägda livsmedelsföretagen för att skydda måltiden i skolverksamheten, kartlade år 2007 måltiderna som serverades på de kommunala för- och grundskolorna i Sverige (Skolmatens vänner, 2007). Kartläggningen syftade till att samla in data för att tydliggöra skolornas organisation kring skolmaten. Resultatet visar att nästan alla kommuner på något sätt arbetar utifrån Livsmedelsverkets riktlinjer, *Bra mat i skolan* och *Bra mat i förskolan*. En liten del, ungefär tre av tio, av kommunerna svarade att de helt arbetar utifrån riktlinjerna (Skolmatens vänner, 2007).

3.4 Utbildning kring mat och hälsa

I avsnittet nedan behandlas fostran kring måltiden som börjar redan i förskolan, ungefär åtta av tio av landets barn är inskrivna där (Skolverket, 2008). Barnen äter de flesta av sina dagliga måltider i förskolan. I samband med att föräldrarna lämnar barnet på förskolan läggs ett stort ansvar på pedagogerna inom förskoleverksamheten vad gäller barnens mat- och måltidsvanor samt fostransaspekten (Sepp, 2002).

På uppdrag av Livsmedelsverket har Rosén (2004) gjort en utredning som behandlar undervisningen i mat och hälsa på grundskolan, gymnasieskolan, universitet och högskolan. Rapporten behandlas med utgångspunkt från resultatet kring de olika skolformernas uppdrag inom mat och hälsa.

3.4.1 Förskolan

I den forskning Sepp (2002) gjort om förskolebarns måltidssituation framkom det att personalen på förskolan känner en viss tveksamhet inför måltiden och pedagogens roll. Detta tyder på bristande utbildning inom mat- och måltid, trots att detta är en stor del i den dagliga verksamheten. Även om personalen uttryckt en tveksamhet i samband med måltiden har de trots detta en klar uppfattning om vad en pedagogisk måltid är. Dock tyder Sepps (2002) forskning på att det finns tveksamheter inför måltidssituationen bland pedagogerna. Arbetet med den pedagogiska måltiden bör enligt Sepp (2002) få klara riktlinjer för grundskolans senare del vilket Livsmedelsverket (2007) publicerade år 2007 (se punkt 3.3). Norman (2003)

presenterar i sin studie *Språkspel i förskolan – uppfostran vid matbordet* resultat liknande Sepps (2002), vilket visar att det finns mönster vid måltiden som tyder på skillnader mellan pedagoger och deras förhållningssätt till måltidssituationen. Flera pedagoger jobbar med tydliga strategier eller uppfostringsmönster under måltiden, medan andra tar avstånd från samtal och dialog (Norman, 2003).

3.4.2 Grund- och gymnasieskolan

Skolans uppdrag är enligt *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*, att uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor för eleverna (Skolverket, 2006). Läroplanen uttrycker även att skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

...har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan (Skolverket, 2006, s. 10).

I en rapport om arbetsmiljön i skolan lade Barnombudsmannen fram följande förslag

...regeringen och skolverket bör förstärka mat- och hälsoundervisningen i grund- och gymnasieskolans kursplaner. (Barnombudsmannen, 2006, s. 8)

I grundskolans kursplaner för hem- och konsumentkunskap, naturorienterade ämnen samt idrott och hälsa nämns hälsa som en viktig del i undervisningen (Skolverket, 2000a; 2000b; 2000c). Ingen av de andra kursplanerna i grundskolan behandlar mat- och hälsoundervisning vilket Barnombudsmannen (2006) anser att de borde. I Livsmedelsverkets rapport (Rosén, 2004) poängteras det faktum att eleverna lär sig av hela grund- och gymnasieskolans verksamhet, den organisation skolan bedriver signalerar ett budskap till eleverna. Alla lärare har ansvar för eleverna och det är av stor vikt att personalen har kunskaper i mat och hälsa. Skolan behöver bli bättre på att hantera situationer som den pedagogiska lunchen då alla lärare inte kan förväntas ha kunskaper kring denna eller stå för en gemensam uppfattning. Rosén (2004) menar vidare att om mat och hälsa ingår i det allmänna utbildningsområdet när ämnesområdet alla lärare och ger bättre kunskap och förståelse kring detta.

3.4.3 Lärarutbildningen

I regeringens *proposition 1999/2 000:135* presenterades förslaget om en ny lärarutbildning (Utbildningsdepartementet, 2000). Den nya lärarutbildningen består av olika områden där en

del är det allmänna utbildningsområdet vilket ingår i samtliga lärarstudenters utbildning. I utbildningen skall studenterna erbjudas möjlighet att tillgodogöra sig central kunskap inom yrkets ramar där lärande, undervisning och specialpedagogik ingår. Demokrati, värdegrund, relationer mellan människor och människors förhållande till miljön framkommer som särskilt viktiga i regeringens proposition (Utbildningsdepartementet, 2000). Rapporten från Livsmedelsverkets utredning (Rosén, 2004) presenterar hur mycket undervisning lärarstuderande får i mat och hälsa i det allmänna utbildningsområdet. I rapporten påvisas missnöje över det faktum att hälsa (mat och hälsa, fysisk aktivitet samt psykisk hälsa) inte nämns som ett kunskapsområde inom det allmänna utbildningsområdet. I kursplanerna för det allmänna utbildningsområdet på lärarutbildningen vid Högskolan i Kristianstad nämns inget om mat eller hälsa (Högskolan Kristianstad, 2008a; 2008b; 2008c). Ämnesområdet mat och hälsa bör enligt Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) få en stärkt roll vid högskolor och universitet. Även Barnombudsmannen framhåller i en rapport om arbetsmiljön i skolan följande förslag:

...undervisning om mat och hälsa bör erbjudas inom det allmänna utbildningsområdet i lärarutbildningen (Barnombudsmannen, 2006, s. 8)

3.5 Måltidens olika symboler

Måltiden är viktig för människans välbefinnande, engagemang, koncentration och prestation i vardagen (Jonsson m.fl. 2000) och kan ses på många olika sätt. Mattsson Sydner (2002) menar att måltiden ibland kan ses som en aktivitet för att bli mätt, som en hälsoprioritering, njutning eller en form av socialisering. Måltiden är av stor vikt ur ett sociokulturellt perspektiv där mötet mellan människor spelar en betydelsefull roll (Mattsson Sydner, 2002). För att måltidssituationen skall upplevas så positiv som möjligt har rummet, mötet mellan människor, maten och kunskaperna kring bland annat livsmedelshygien betydelse. Den gemensamma nämnaren för hur måltidssituationen upplevs är helhetsbilden och atmosfären (Edwards & Gustafsson, 2008).

3.5.1 Måltidens sociala innebörd

Måltiden har stor betydelse ur ett sociokulturellt perspektiv då mötet mellan människor är en viktig del, det kan vara mellan elev/elev, lärare/elev, lärare/lärare eller mötet med måltidspersonalen (Edwards & Gustafsson, 2008). Den fungerar som kommunicerande verktyg då människan är en social varelse som använder mat och måltid som socialisation

och värdering samtidigt som måltiden blir ett strukturerande verktyg i vardagen (Mattsson Sydner, 2002). Det finns möjlighet till kommunikation och samspel mellan de deltagande. Även en mängd kulturella och samhällseliga föreställningar om lärande och fostran kommer till uttryck (Johansson & Pramling Samuelsson, 2001) samt många uppställda etiketter och regler för sociala aktiviteter anammas och påverkar alla i omgivningen (Edwards & Gustafsson, 2008).

3.5.2 Måltidsmiljön

Vid en paneldiskussion kring skolmat med ett antal ministrar och en mängd måltidsansvariga, forskare inom området, politiker och journalister kom det fram att skolmåltider i trivsamt miljö ger eleverna möjlighet att grundlägga bra matvanor (Jonsson m.fl. 2000). Måltidssituationen börjar enligt Edwards och Gustafsson (2008) i rummet och utformningen av detta spelar roll. Ofta påminner matsalar i stort om varandra där bland annat möblering, textilier, design, ljus och ljud har betydelse för helhetsintrycket (Edwards & Gustafsson, 2008). Matsalsmiljön har stor betydelse för om och hur mycket eleverna äter (Jacobson & Nordlund, 1997). En tilltalande miljö, alternativa rätter, att lärare och elever äter tillsammans är alla faktorer som påverkar miljön (Jacobson & Nordlund, 1997; Edwards & Gustafsson, 2008) och elevernas ätande i positiv riktning. Det är viktigt att erbjuda eleverna inbjudande matsalsmiljöer då en positiv stämning kan förmedlas (Jacobson & Nordlund, 1997).

3.5.3 Stressande måltidssituationer

Skolmåltiden uppfattas ofta av elever som stökig vilket gör att de inte sitter ner och äter tillräckligt länge för att bli mätta (Risàn, 1988a). Tidsaspekten under måltiden är viktig då eleverna bör ha tillräckligt med tid att äta, tillräckligt med tid är enligt Skolmatens vänner ungefär 20 minuter (Skolmatens vänner, 2007). Även en möjlighet till en trivsamt miljö vid lunchen är viktigt (Hälsomålet, 2006). Andra aktiviteter, såsom den efterföljande rasten, kan locka och bidra till att eleverna äter under kort tid (Jacobson & Nordlund, 1997). Då stressen vid skolmåltiden kan påverka elevernas näringsintag negativt är det trots detta viktigt att ungdomarna få i sig tillräckligt med näring, vitaminer och mineraler under den tid de växer. Blodsockernivån varierar kraftigt om inte eleverna äter ordentligt vilket kan leda till att de blir aggressiva, högljudda och rastlösa (Nordlund m.fl. 2004). Den nuvarande skolministern Jan Björklund har uttalat sig kring skolmåltiderna:

Skolmaten ska vara god och näringsrik, så att eleverna äter den. En hungrig elev lär sig sämre och orkar inte lyssna på läraren. Därför är skolmaten viktig. (NCFF, 2006, sid. 2)

I citatet belyser Björklund vikten av skolmaten för elevernas koncentrationsförmåga och inlärningsmöjligheter. En hungrig elev får med största sannolikhet ett försämrat skolresultat (Nordlund m.fl. 2004).

3.6 Lärarens skyldigheter och rättigheter vid pedagogisk lunch

I media tvistas det fram och tillbaka om lärarens rättigheter och skyldigheter kring pedagogisk lunch (Abotsi, 2008; Bendix, 2008). Elevernas välbefinnande bör ligga i lärarnas intresse och därför bör det vara självklart att lärarna skall äta tillsammans med eleverna utan att de får betalt (Risån, 1988a). Enligt *Arbetstidslag (1982:673)* har alla arbetare rätt till lunchrast (Arbetsmarknadsdepartementet, 2005). Fackliga representanter menar att det inte kan delegeras ut hur mycket arbete som helst utan ersättning. De påpekar även att deltagandet vid den pedagogiska lunchen borde vara frivilligt för lärarna (Risån, 1988a).

3.6.1 Skatteverkets praxis kring pedagogisk lunch

I skattelagstiftningen står det tydligt under vilka förutsättningar subventionerade måltider, till exempel pedagogisk lunch, får existera. Ingen förmånsbeskattning för individen eller skyldighet för arbetsgivaren att bekosta arbetsgivaravgift inträder. Personalen måste ha tillsynsskyldighet¹ under måltiden för att skattefrihet skall förekomma. Skattemyndighetens praxis kring detta visar att uppdraget fullgörs när personalen äter sin lunch tillsammans med elever vid samma bord (Skatteverket, 2007).

3.7 Måltiden som pedagogisk resurs

Ett av målen i *Nationell handlingsplan för nutrition* som Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) har tagit fram är att ämnesområdet mat och hälsa bör få en stärkt roll inom skolan. I *Lpo94* kan det läsas att rektorn ansvarar för att möjligheter till ämnesövergripande arbete finns (Skolverket, 2006) vilket enligt Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) kan kopplas till att använda skollunchen som pedagogiskt redskap då all verksamhet i skolan skall präglas av skolans mål (Jonsson m.fl. 2000). Hur den

---

¹ Tillsyn: övervakning, uppsikt, kontroll (Svenska akademien, 2008a). Skyldighet: något man är tvungen att göra, förpliktelse (Svenska akademien, 2008b)

pedagogiska lunchen ser ut och organiseras varierar kraftigt mellan olika skolor (Risàn, 1988b). Enligt Livsmedelsverket (2007) innebär den pedagogiska lunchen en lunch där vuxna och elever äter tillsammans. Lärare äter med eleverna på sin arbetstid medan det är frivilligt för eleverna att delta vid den pedagogiska lunchen. Minst två vuxna bör äta med en klass för att det ska vara relevant ur undervisningssyfte (Risàn, 1988a). Syftet med pedagogisk lunch där elever och lärare äter tillsammans är att skapa goda måltidsmiljöer och använda lunchen som pedagogiskt verktyg i skolans undervisning samt att utveckla elevernas sociala kompetens (Livsmedelsverket, 2007). Med tanke på att skollunchen återkommer varje dag finns goda möjligheter att använda den som en återkommande undervisningssituation (Risàn, 1988b). Måltidsverksamheten är av betydande intresse för kommunerna och skolorna att besluta om då den pedagogiska lunchen i stor utsträckning skulle kunna utnyttjas som pedagogisk resurs. Risàn (1988b) menar vidare att med bättre kommunikation samt gemensamt arbete med en arbetsplan kring den pedagogiska lunchen skulle lunchen kunna användas som ett läromedel för att förmedla bland annat acceptabelt bordsskick, social gemenskap och hälsofostran.

3.7.1 Vuxnas påverkan vid matbordet

De vuxna i matsalen har ett stort ansvar för att åstadkomma en trivsamt miljö där. Äter alla elever, lärare och övrig personal tillsammans i matsalen på lika villkor påverkar detta eleverna positivt (Jacobson & Nordlund, 1997). Även Mattsson Sydner (2002) poängterar i sin studie inom äldreomsorgen vikten av att måltider sker på lika villkor där paralleller kan dras till skolans verksamhet. Följande citat kommer från fältanteckningar vid en observation till Mattsson Sydners (2002) studie:

De två vårdbiträdena deltog också aktivt i måltiderna och åt och drack tillsammans med de gamla, varför samvaron dem emellan skedde vid ett gemensamt bord. (...) Ordandet av måltider på detta vis, utjämnade deras hierarkiska ordning, och gav sålunda de äldre en status som jämbördiga. (Mattsson Sydner, 2002. s. 141).

När lärarna sitter ner och äter med eleverna påverkar de elevernas välbefinnande och möjlighet till inläring i positiv riktning. Det finns möjlighet till förbättrad kontakt mellan eleven och läraren samt ett utmärkt tillfälle för gemenskap. Även negativa attityder mot maten som serveras vid skollunchen minskar om elever och lärare äter tillsammans (Risàn, 1988a). Positiva effekter av pedagogisk lunch är enligt Risàn (1988b) att elever mår bättre

samt lär sig mer. Även måltidsmiljön blir lugnare och elever får chans att träna sin sociala kompetens (Risàn, 1988b).

3.7.2 Fostran vid matbordet

I alla kulturer är mat ett centralt element och spelar stor roll i det dagliga sociala livet. Beteende vid matbordet studeras, lärs och förs vidare från generation till generation (Wesslén, 2000). Vi lär oss normer, rutiner och vanor som kopplas till vårt samhälle och individen (Mattsson Sydner, 2002). Måltider erbjuder möjligheter för barn och ungdomar att observera vad ett acceptabelt bordsskick innebär. De lär sig även vad, hur och när de skall äta (Wesslén, 2000). Skolan skulle kunna lära eleverna om mat och hälsofrågor samt social fostran för resten av livet vid den pedagogiska lunchen (Risàn, 1988a). Fostran kring barns mat och måltidsvanor är ett ansvar som hela samhället tagit på sig (Sepp, 2002) och Livsmedelsverket (2007) har skapat riktlinjer gällande måltiderna. Sepp (2002) har undersökt förskolebarns måltidssituation och i studien framkommer det att barn förknippar måltiden med regler och normer, det vill säga vad man inte får göra. I processen att socialisera ett barn är det viktigt att känna till barnets förmåga att efterlikna den vuxne, det kan vara av betydelse att ha en teori att stötta sig på som pedagog (Norman, 2003). Norman (2003) poängterar att de metoder som används är nyttiga, men bör appliceras även mellan måltiderna. Om det blir för mycket pekpinnar under måltiden kan barnen känna negativ stress.

3.8 Kristianstads kommuns riktlinjer kring pedagogisk lunch

Skolmåltiden på grundskolan är en kommunal angelägenhet som inte regleras i någon lag vilket innebär att olika kommuner prioriterar skollunchen i olika grad. På grund av att det inte finns några bestämmelser kring lunchen saknar en del av kommunerna i Sverige riktlinjer kring detta i sina skolplaner (Jacobson & Nordlund, 1997).

Kristianstads kommuns skolplan har sin utgångspunkt i nationella - och kommunala mål och innehåller prioriteringar som skolorna i kommunen skall satsa mer på under 2008-2010. En av prioriteringarna är att alla verksamheter i skolan skall genomsyras av förebyggande hälsoarbete (Månsson, 2008).

Barn- och utbildningsnämnden (BUN) i Kristianstad behandlade 1998 ärendet kring den pedagogiska lunchen i kommunens skolor. Det beslutades att den pedagogiska lunchen vid

alla skolformer inom BUN´s verksamhetsområde skall följa nedanstående rutiner (Hagman, 2003):

- Den vuxna äter samma mat tillsammans med eleverna
- Aktiv tillsyn
- Vara en förebild och visa vilka normer och regler som gäller vid måltiden
- Vara ett gott socialt föredöme för eleverna vid och i anslutning till lunchen
- Rektorer beslutar vem som deltar vid den pedagogiska lunchen och detta skall vara schemalagt sedan tidigare
- Rektor ansvarar för att den pedagogiska lunchen sker på arbetstid och följer gällande lagstiftning
- Maten vid den pedagogiska lunchen kostar minst 20 kronor (Hagman, 2003)

3.9 Framtidsutsikter

Föräldrar, lärare, politiker och förvaltningar har alla ansvar för att elever får möjlighet att få med sig goda matvanor i det vuxna livet (Jacobson & Nordlund, 1997). *Nationellt centrum för främjande av god hälsa hos barn och ungdomar, NCFE*, är en organisation som regeringen konstruerat för att gagna verksamheten kring barn, ungdomar och deras hälsa (Utbildningsdepartementet, 2003). Organisationens utgångspunkt är bland annat de mål som skolan och fritidshemmen har för sin verksamhet. De skall framförallt arbeta med att förmedla kunskap i förbindelsen mellan elevers lärande, motion samt vad de äter. NCFE består av en vald styrelse med medlemmar från bland annat Livsmedelsverket, Statens folkhälsoinstitut, Riksidrottsförbundet och Myndigheten för skolutveckling (Utbildningsdepartementet, 2003).

Skollunchen måste planeringsmässigt, ekonomiskt och pedagogiskt vara lika betydelsefull som alla andra aktiviteter i skolan (Jacobson & Nordlund, 1997). Folkhälsoinstitutets generaldirektör Gunnar Ågren (2003) berör folkhälsan och det faktum att ansvaret ligger hos kommunen. Folkhälsan i Sverige påverkas till största delen av samhällsförändringar och av politiska beslut, hälsan har sin tydliga roll och position i samhället men måste förankras bättre inom skolan och övriga kommunala verksamheter. Hälsfrågor bör beröras på lokal nivå där det är enklare att ta beslut som rör människor i deras vardagssituation (Ågren, 2003). Livsmedelsverkets rekommendationer kring skollunchen bör i större utsträckning än idag

ligga till grund för arbetet med måltiderna i skolan (Skolmatens vänner, 2007). Att säkerställa verksamheten kring skollunchen, undvika besparingar samt få tillräckligt med resurser för att ge eleverna tillgång till bra och god mat borde vara vad det framtida arbetet kring skollunchen vill uppnå (Jacobson & Nordlund, 1997).

4. Metod och material

Inledningsvis introduceras observation som metod följt av etiska ställningstaganden. Vidare presenteras det urval som gjorts inför studien. Slutligen beskrivs genomförandet av observationerna.

4.1 Val av metod

Enligt Holme och Solvang (1997) väljs inte passande metod för studier på förhand utan med tiden, när ett definierat syfte framträder, blir valet av metod tydligt. För studien till denna uppsats valdes en observationsstudie då syftet var att studera lärare i måltidssituationen. De som studeras bör inte vara medvetna om vad som studeras. Detta för att syftet med observationen förhoppningsvis inte skall påverka dem och förändra deras agerande i situationen. Holme och Solvang (1997) menar vidare att vid en observationsstudie kan bitar från kvalitativ och kvantitativ observation användas vilket var fallet i denna studie.

Holme och Solvang (1997) anser att en observationsstudie ställer höga krav på observatörerna, alla sinnen måste vara närvarande, samtidigt som studien kräver stora etiska krav eftersom den fångar människor i deras vardagssituation. Det är mycket svårt att vara en bra observatör när folk i omgivningen är omedvetna om syftet med studien. Samtidigt är det en styrka att ingen vet syftet vilket förhoppningsvis leder till att de som studeras uppträder på liknande sätt som om observationen inte ägt rum. Valet av dold observation för denna studie var på grund av det som tidigare nämnts. Oavsett vilken observatörsroll som intas blir observatören en del i en gemenskap och påverkar samt påverkas av gruppen. Det är eftersträvansvärt att observatörens påverkan blir så låg som möjligt och att denne är väl medveten om handlandets konsekvenser. Vid dokumentation av observationen är anteckningar viktiga för att få ett bra material vid sammanställning vilket kan ses som en form av säkerställande (Holme & Solvang, 1997).

4.2 Etiska ställningstaganden

Observation ställer höga etiska krav på observatören som studerar situationen, aktsamhet till materialet är viktigt. Trots etikens dilemma är det av stor vikt att undersökaren vågar skriva ner vad som sägs, hörs och syns vilket är ett måste då det utgör en viktig del av det empiriska materialet (Holme & Solvang, 1997). Vetenskapsrådet (2006) uttrycker en aspekt på forskning där de påpekar att det är näst intill oetiskt att inte göra undersökningar, eftersom samhället då inte utvecklas. Forskarens egen moral är av stor vikt då Vetenskapsrådet (2006) menar att deras principer för etiska ställningstagande är av vägvisande karaktär. Är undersökningens innehåll inte av personlig karaktär och pekar ut enskilda individer samt görs under normal arbetstid kan tillåtelse inhämtas från rektor eller skolledare. Då skall forskningsområdet samt syftet med studien presenteras (Vetenskapsrådet, 2006).

4.3 Urval

Kristianstads kommun har valts för undersökningen dels av praktiska skäl, då vår studieort är Kristianstad dels för att Kristianstads kommun behandlar skollunchen i sin skolplan. Skolan där studien ägt rum lottades bland de kommunala skolorna i Kristianstads kommun med undervisning i grundskolan årskurs 6-9 då detta var målgruppen i syftet. Vid lottningen besökte vi Kristianstads kommuns hemsida och kollade upp de skolor som har undervisning i grundskolan årskurs 6-9. Namnen på dessa skolor skrevs ner på olika lappar och lades i en skål, sedan drogs en av lapparna i skålen vilken fick representera vår undersökningsskola. När skolan valts ut togs kontakt med rektorn där syftet med studien presenterades. Undersökningsgruppen vid studien var samtliga vuxna som befann sig i matsalen under lunchen med undantag från måltidspersonalen. Bortfallet var sex personer, då det inte ingick i deras arbetsuppgifter, enligt specifikt förutbestämt schema, att äta pedagogisk lunch med eleverna. Studiegruppen innefattade totalt 35 personer, där sex av dessa observerades två gånger i samband med att de var i matsalen vid två av observationstillfällena. De sex lärarna som observerades två gånger gjorde på liknande sätt under deras två vistelser i matsalen. Detta medförde att 41 observationer genomfördes, fördelat på fyra observationstillfällen. Vid dessa 41 observationer hade samtliga, enligt att specifikt förutbestämt schema, i uppgift att äta pedagogisk lunch.

4.4 Genomförande

Vi valde att observera tillsammans för att få en så tydlig bild av händelserna som möjligt. En pilotstudie gjordes på undersökningsskolan där vi efter detta test finjusterade observationsschemat (Bilaga 2) så att plats för anteckningar fanns till varje person som observerades. Detta för att erhålla en tydligare och mer beskrivande bild av händelserna vid observationerna.

I god tid före första observationstillfället, det vill säga pilotstudien, tog vi plats i matsalen innan elever och lärare förväntades anlända, detta för att hinna få en god överblick över lokalen samt hitta en strategisk plats att sitta på under observationen. Vi satte oss i bakre delen av matsalen (Bilaga 3) för att få en god överblick över det område där maten serverades samt för att kunna se alla bord i matsalen.

När de två första lärarna kom in i matsalen observerades dessa av oss båda för att säkerställa kvaliteten på observationen. Först när dessa två personer lämnade rummet valdes två nya lärare ut för nästkommande observation. Detta pågick från det att matsalen öppnades till dess att den stängdes, ungefär två timmar per observationstillfälle. Observationsschemat användes som hjälp vid observationen och fylldes i samtidigt som lärarna studerades i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverkets och Kristianstad kommuns riktlinjer .

Efter varje observationstillfälle satte vi oss ner tillsammans och skrev ihop våra fältanteckningar som vi fått under observationen. Fältanteckningarna skrevs in i datorn och sparades för att lätt finnas till hands. I dokumentet beskrevs lärarnas vistelse i matsalen i kronologisk ordning. Detta sammanställdes direkt efter observationerna då intrycken var färska så fokus nästkommande dag kunde läggas på den nya observationen. Efter fyra observationstillfällen var vi nöjda med materialet och kände mättnad i vad observationen gett oss, det var dags att bearbeta all sparad dokumentation. För att hitta ett system och få en överblick över resultatet valde vi att sortera in lärarna under rubrikerna: *äter med elever, äter med kolleger, äter med både elever och kolleger, samt äter inte alls*. Rubrikerna var den första tanken som slog oss och vi kände att alla lärare kunde sorteras in där på ett eller annat vis. De sparade dokumenten med fältanteckningar skrevs ut och de fyra olika kategorierna ströks över med olika färger, röd över de som åt med elever, blå över de som åt med kolleger

och så vidare. Utifrån de olika färgställningarna kunde alla lärare sorteras in och vi skapade ett nytt dokument på datorn där vi rubricerade de fyra olika kategorierna. Vi klippte ut text från tidigare dokument och klistrade in i det nya, tack vare de utskrivna markerade papperna hade vi en tydlig överblick över materialet. Nu visade sig en indelning men den uttryckte inte vad lärarna faktiskt gjorde vid måltidssituationen utan fokus blev på vem de ätit eller inte ätit tillsammans med. Nästa steg blev naturligt för oss att, inom de fyra kategorierna, titta på vad lärarna gjort och markera detta med olika färger. Detta för att se om det fanns ett mönster bland lärarna. Till att börja med markerades i dokumentet vad första läraren gjorde och likadant med nästkommande och så vidare. Vi markerade deras agerande med olika färger och efterhand blev det naturligt att olika lärare samlades inom samma färgkategori då deras agerande liknade varandra. Slutligen hade lärarna markerats med nio olika färger, innefattande de fyra första rubrikerna. De nio olika kategorierna döpte vi till passande överskrifter som var talande för lärarnas handlingar. Vid närmare undersökning av våra nio kategorier tyckte vi oss kunna se ett mönster i rubrikerna och slog samman vissa, då de antydde samma handling. Detta ledde till att vi slutligen fick fyra representativa kategorier som vi i resultatet har valt att kalla *vakten*, *solitären*, *fostraren* och *pedagogen*.

5. Resultat och analys

Inledningsvis introduceras fältanteckningar av miljön i den observerade matsalen följt av en presentation av de fyra olika kategorier av lärare i måltidssituationen som tagit form; *vakten*, *solitären*, *fostraren* samt *pedagogen* efter bearbetningen av fältanteckningarna. Materialet analyserades med utgångspunkt i Livsmedelsverkets riktlinjer och Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen.

5.1 Miljöbeskrivning

Utanför hörs prat och rörelse och det finns ingen tvekan om att många elever har rast eller väntar på att få äta. Matsalen är relativt kompakt, det är tätt mellan borden och slitage på väggar och möbler. I matsalen finns 14 bord med totalt 120 platser. Varje klass sitter vid bestämda bord vilket eleverna själva valt och de ansvarar för sina speciella bord vilket innefattar att torka av borden, ställa in eller lyfta upp stolar (om det är de sista matgästerna) och plocka undan använda kryddor och dylikt. I matsalen får det plats fyra klasser på samma gång, årskurs 6 börjar äta, klass 6a börjar följt av 6b som kommer fem minuter efter första klassen och så vidare. Mellan de olika årskurserna är det ungefär tio till femton minuter utan att nya klasser kommer in i matsalen och äter.

I nedre delen av lokalen står en tallriksförvarare och två staplar med brickor. Längs en kortsida är det fönster hela vägen som släpper in ljus i lokalen, i fönstren hänger det gardiner, det står blommor på fönsterbrädan och på golvet nedanför står det gröna växter. På borden ligger bordstabletter och stolarna är uppställda när de första eleverna och lärarna kommer. Skärmar, vilka är täckta av gröna klätterväxter, finns utplacerade runt om i

lokalen, dels som avskiljare till delen där man tar mat, dels för att få mindre grupperingar med färre bord. Efterhand sprider sig doften av mat och någon rycker i dörrens handtag. Ljudnivån utanför har höjts, förmodligen är det många som väntar på att få äta. Närvaron av elever gör sig visserligen påtaglig, men det blir aldrig någon störande ljudnivå i lokalen, de flesta koncentrerar sig på att äta för att kunna lämna matsalen efter 20 minuter – vilket är den maximala tid de får på sig innan nästa klass vill sitta ner vid borden (Fältanteckning matsal).

5.2 Vakten

Minoriteten av de observerade lärarna, sju av 41, åt inte under sin schemalagda tid i matsalen, dessa har vi valt att kalla *vakten*. Gemensamt för dessa lärare var att de positionerade sig innanför dörren till matsalen och släppte in en klass elever i taget. Elever från andra klasser som ville komma in i matsalen nekades och tillrättavisades. Platsen där maten serverades stod direkt innanför dörren och var avskärmd från den del av matsalen där borden stod. När eleverna började ta mat fick det plats ungefär tolv elever innan kön befann sig utanför dörren. Detta medförde att *vakten* stod vid dörren och släppte in några elever åt gången och hade uppsikt över de elever som tog mat samt övriga elever som stod utanför dörren och väntade på sin tur.

Två elever försöker tränga sig före i kön och läraren säger till eleverna att ställa sig sist i kön och vänta på sin tur. När läraren fick ut de två eleverna ställer sig denna vid dörren och ser till att inte fler elever tränger sig, läraren kontrollerar även att elever som inte tillhör klassen smiter in i matsalen (Fältanteckning matsal).

Innan eleverna går och sätter sig vid borden tillrättavisar lärare elever som knuffas eller tränger sig när de skall ta mjölk, knäckebröd eller kryddor som är placerade på specifika platser i lokalen. Där dessa saker står är det relativt trångt och det är endast två till tre elever som kan ta samtidigt. Två lärare bestämmer och dirigerar ut bordsplaceringar till eleverna genom att de pekar och visar vid vilka bord eleverna skall sitta. När eleverna satt sig vid klassens specifika bord för att äta sätter sig inte lärarna med eleverna utan går runt i matsalen (Fältanteckning matsal).

Sex elever sitter vid ett runt bord och pratar, de skrattar högt, en lärare som står vid ett bord längre bort tar upp handen och hytter med den mot de skrattande eleverna. Eleverna sänker volymen för att en kort stund senare börja skratta igen, samma lärare ropar då att de ska sänka volymen vilken inte är särskilt hög (Fältanteckning matsal).

Klasserna hade tjugo minuters schemalagd tid i matsalen, från det att lärarna öppnade dörren till dess att eleverna skulle vara ute ur lokalen innan nästa klass som skulle äta vid dessa bord anlände. *Vakten* påpekade för eleverna vid flertalet tillfällen att skynda sig även om alla elever vid bordet inte ätit upp sin mat.

Lärare tittar på klockan och pekar på denna för att eleverna skall skynda på vid matbordet. Eleverna lämnar bordet efter någon minut och en elev dricker upp mjölken i sitt glas på vägen till disken. En annan elev som suttit vid samma bord äter upp det sista på sitt knäckebröd på väg till disken (Fältanteckning matsal).

Vakten hade aktiv tillsyn då de påpekade för elever att inte glömma plocka undan och torka borden efter sig. När elever lämnade borden för att ställa sin tallrik i disken gick *vakten* fram till de elever som glömt något vid bordet och sa att de skulle plocka undan innan de gick. Vid disken kom *vakten* fram till elever och tillrättavisade elever som inte skrapat av matrester från tallriken. *Vakten* samtalade inte med eleverna utan visade vad de gjort fel eller glömt, eftersom *vakten* ofta tillrättavisade elever var det mycket kontakt mellan elever och läraren.

Lärarna inom denna kategori följer inte Livsmedelsverkets riktlinjer eller Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen i avseendet att äta samma mat tillsammans med eleverna. Fokus ligger på den aktiva tillsynen samt visa för eleverna vilka normer och regler som gäller. Gemenskapsaspekten mellan lärare och elev vid måltiden är inte i fokus för lärarna inom kategorin *vakten*.

5.3 Solitären

Tolv av 41 lärare kategoriserades som *solitären*. *Solitären* öppnade dörren och släppte in en klass elever, alla elever gick in samtidigt och det blev trångt och lite stökigt i kön. En del av lärarna ställde sig i kön och tog mat innan alla elever tagit, andra lärare stod vid sidan om kön och väntade att ta mat tills alla elever tagit. *Solitärerna* gick och satte sig, ofta placerade de sig ytterst vid borden, där deras klass satt. Under måltiden samtalade *solitären* inte med elever eller kolleger utan satt tyst oavsett antal personer vid bordet. I flera fall lämnade personer bordet och ensamma elever satt kvar mittemot *solitären*, inget samtal mellan dessa båda ägde rum under resterande del av måltiden.

En lärare öppnar dörren och släpper in alla elever i sin klass i matsalen. Läraren står vid sidan om kön och tittar ut över matsalen. När alla elever tagit mat, gått och satt sig går läraren och tar mat. Läraren sätter sig ytterst vid ett bord där fyra elever redan sitter och äter. Läraren lämnar två platser i sidled mellan sig och eleverna. Under den tid läraren sitter vid bordet och äter sker inget samtal med någon utan läraren sitter helt tyst och tittar ut över lokalen (Fältanteckning matsal).

De flesta lärarna inom kategorin satt och tittade runt utöver matsalen och följde elever och kolleger, som rörde sig, med blicken. När någon incident uppkom, elever som bråkade eller som gick från bordet utan att plocka undan eller torka, satt *solitären* tyst kvar på sin plats och tittade på händelsen. De tittade även på eleverna och eventuella kolleger som satt vid samma bord. En liten del av lärarna satt och tittade ner på sin tallrik konstant under den tid de satt vid bordet och åt. Elever lämnade bordet men *solitären* satt fortfarande och tittade på sin tallrik och lyfte inte blicken. När *solitären* ätit färdigt gick den och ställde sin tallrik i disken och

gick tillbaka till borden där deras klass satt, ställde undan kryddor, ketchup och glas på deras rätta plats. *Solitären* hämtade även en disktrasa och torkade av borden och ställde in stolar efter eleverna.

Majoriteten av lärarna, inom kategorin, valde att sitta ner och äta tillsammans med elever och kolleger under sin schemalagda tid i matsalen. *Solitären* var i matsalen utan att de samtalade med någon under sin vistelse där. Inom denna kategori visade lärare inte elever vilka normer och regler som gällde vid måltiden då de inte samtalade kring detta med eleverna vilket inte är i linje med Livsmedelsverkets riktlinjer och Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen. *Solitären* var inte heller ett gott socialt föredöme för eleverna, vilket riktlinjerna uttrycker att de borde vara, då de inte samtalade eller socialiserade sig med någon under måltiden.

5.4 Fostraren

Inom kategorin *fostraren*, 13 lärare av 41 observerade, varierade lärarnas sätt att släppa in elever i matsalen. En del öppnade dörren och släppte in ett fåtal elever åt gången och lät de andra stå utanför och vänta på sin tur. När alla elever i klassen tagit mat tog *fostraren* också mat och gick sedan och satte sig tillsammans med elever eller elever och kolleger. Det fanns även de som öppnade dörren och släppte in hela klassen på samma gång, påpekade för eleverna att ta det lugnt och inte tränga sig. Lärarna tog sedan mat och satte sig tillsammans med elever eller elever och kolleger. Om *fostraren* under måltiden satt tillsammans med kolleger samt elever samtalade de oftast med kollegerna, inte med eleverna.

En lärare reste sig upp från bordet och gick fram till ett bord med sex elever och satte fingret framför munnen och hyschade mot elevgruppen trots att ljudvolymen inte var speciellt hög (Fältanteckning matsal).

En liknande händelse ägde rum vid ett annat bord där åtta elever satt och åt, men i detta fall hyschade läraren inte åt eleverna utan ropade högljutt över lokalen att de skulle sänka samtalsvolymen lite, inte heller i detta fall var ljudnivån särskilt hög. Flertalet av *fostrarna* påminde elever om att utföra deras uppgift, att torka av borden efter sig, en del elever fick även en beskrivning hur de skulle göra för att torka borden på, enligt läraren, rätt sätt.

Lärare gick fram till elever och påpekade att de inte skulle borsta ner smulor på golvet, om detta redan skett tillrättavisade läraren eleven, sa åt dem att hämta en skyffel och sopborste samt sopa upp smulorna (Fältanteckning matsal).

Vid olika tillfällen under observationen tillrättavisade lärare elever kring ordningen i matsalen, lärarna påpekade att eleverna skulle plocka undan kryddor, ketchup, glas med mera och ställa tillbaka det på sin plats.

Några elever sitter och plockar bort blad från en blomma som står på bordet där de sitter, en lärare reser sig från sitt bord, går fram till eleverna, pratar med höjd röst och pekar på bladen. Läraren går sedan och sätter sig på sin plats igen, samtidigt lämnar eleverna bordet och bladen ligger kvar efter dem. Efter att läraren ätit färdigt och ställt sin tallrik i disken går läraren till bordet med blombladen och plockar bort dessa (Fältanteckning matsal).

Samtliga av lärarna inom kategorin *fostraren* satt ner och åt tillsammans med eleverna, i de flesta fall när det satt mer än en lärare vid bordet samtalande de med varandra istället för med eleverna. I dessa fall användes inte den pedagogiska lunchen till samtal och *fostraren* bidrog inte till att elevernas sociala kompetens utvecklades vilket Livsmedelsverkets riktlinjer uppmanar till. Lärarna hade aktiv tillsyn, i enighet med Kristianstads kommuns rutiner, då de tillrättavisade elever när händelser uppkom.

5.5 Pedagogen

Lärare inom kategorin *pedagogen*, nio av de 41 observerade, öppnade dörren till matsalen och tittade in så att det var ledigt vid klassens bord samt gick fram till väggen och tittade vilka två elever som hade ansvaret för att borden blev torkade. Sen släppte de in några elever åt gången i matsalen och samtalande med eleverna under tiden de tog mat eller väntade på sin tur.

När alla elever i klassen hade tagit mat och satt sig gick läraren och tog mat för att ställa ifrån sig tallriken vid ett bord med enbart elever. Lärarna går sedan en runda och pratar med olika elever i klassen vid de olika borden. Därefter sätter sig lärare ner tillsammans med elever, äter och samtalar med dem (Fältanteckning matsal).

En del lärare satte sig vid bord med elever och kolleger, alla vid bordet pratade med varandra och skrattade tillsammans. *Pedagogen* vände sig om och pratade med eleverna som satt vid bordet bakom. Ibland reste sig *pedagogen* under måltiden och gick runt till de andra eleverna i klassen och pratade lite med dessa, de socialiserar sig med samtliga elever i klassen. Vissa av lärarna som ätit upp innan eleverna, gick och ställde sin tallrik i disken, ställde tillbaka de kryddor de använt och torkade av den plats de suttit vid för att sedan sätta sig tillsammans med eleverna igen och fortsätta samtalet. Andra *pedagoger* väntade ut eleverna, satt kvar, pratade tills alla vid bordet ätit upp, de gick inte och lämnade sin tallrik i disken förrän eleverna rest sig och gått. Vid ett par tillfällen glömde några elever att plocka undan glas och ketchup, *pedagogerna* gick fram till eleverna när de rest sig och nickade mot bordet. Elever tittade bort mot bordet, eleven och läraren skrattade lite, efter detta gick eleven och plockade

undan på bordet. När några elever torkade av borden gick *pedagogen* fram till eleverna och sa något, eleverna nickade, läraren gick och hämtade en disktrasa och hjälpte till att torka av borden. Lärarna gick sedan runt vid borden, rättade till stolar och bordsunderlägg. Några lärare inom kategorin *pedagogen* gick bort till måltidspersonalen och pratade med dessa innan de lämnade matsalen.

Lärarna inom kategorin *pedagogen* bidrog till gemenskapen då de satt ner och åt tillsammans med eleverna och var ett socialt föredöme då de samtalade med samtliga elever i sin klass vilket Livsmedelsverkets riktlinjer och Kristianstads kommuns rutiner uppmanar till. *Pedagogerna* var förebilder för eleverna då de samtalade med alla, satt ner vid bordet tills alla elever var färdiga samt plockade undan och torkade av sin plats efter sig även detta i samstämmighet med riktlinjerna.

6. Diskussion

Inledningsvis introduceras en diskussion kring valet av metod vilken följs av resultatdiskussion.

6.1 Metoddiskussion

Dold observation valdes för undersökningen då syftet med studien var att studera lärare i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverket och Kristianstad kommuns riktlinjer. Tanken var att de observerade inte skulle påverkas av vår närvaro vilket inte blev fallet då några av de observerade kom fram till oss och frågade vad vi gjorde. Ett misstag från vår sida var att inte innan observationen informera de berörda om vår närvaro i matsalen. Vi skulle ha skickat ut ett meddelande om vilka vi var och att vi skulle sitta i matsalen under en veckas tid men inte för den delen avslöja vårt syfte med observationen. Under observationstillfällena valde vi att sitta bredvid varandra för att få en tydligare bild av händelserna. En risk med detta kan vara att vi eventuellt påverkade varandra att fokusera på speciella saker. Vi borde placerat oss på olika platser i matsalen för att få en översikt av händelserna från olika perspektiv. Efter vår pilotstudie valde vi att ändra observationsschemat för att få mer plats att lägga in egna kommentarer vilket vi i efterhand är glada för. Då endast en skola ingick i studien kan vi inte dra några generella slutsatser av vårt resultat.

6.2 Resultatdiskussion

Kategorin *vakten* symboliserar lärare som inte sitter ner och äter med elever utan under sin vistelse går runt i matsalen och överblickar situationen. Oftast sker en envägskommunikation med tillrättavisningar mellan lärare och elev vilket innebär att den pedagogiska lunchen inte utnyttjas på det sätt som Livsmedelsverket rekommenderar (Livsmedelsverket, 2007) och de rutiner Kristianstads kommuns skolor skall följa (Hagman, 2003). I dessa står det tydligt att vid den pedagogiska lunchen äter lärare och elever samma mat tillsammans vid samma bord vilket inte är fallet inom kategorin *vakten*. Kristianstads kommun har som utgångspunkt att lärarna skall följa vissa rutiner, som att äta tillsammans med eleverna, ha aktiv tillsyn, vara en förebild och ett gott socialt föredöme (Hagman, 2003) vilket ibland inte var fallet i studien. Under observationen framgick det att ett antal lärare, inom kategorin *vakten*, gjort valet att inte äta mat tillsammans med eleverna under sin schemalagda tid i matsalen. I stället för att äta lades stor vikt på den aktiva tillsynen då lärarna gick runt i matsalen och kontrollerade ordningen genom att dirigera ut bordsplacering samt uppmana elever att sänka volymen. I enighet med Kristianstads kommuns rutiner, att vara ett gott socialt föredöme för eleverna (Hagman, 2003), lyckades inte lärarna fullt ut då det var en envägskommunikation, lärarna deltog inte i kommunikation utan tillrättavisade endast eleverna. Att lärare går runt och vaktar drar vi paralleller till den hierarkiska ordningen Mattsson Sydner (2002) nämner i sin studie om måltiderna inom äldreården, där de deltagande inte uppfattas som jämbördiga när vårdbiträdena inte deltar aktivt i måltiden. Detta bidrar inte till gemenskap vilket Jonsson m.fl. (2000) samt Edwards och Gustafsson (2008) menar att måltiden bör göra. Gemenskapen och måltidsmiljön ger elever möjlighet att grundlägga goda matvanor. Elevernas ätande påverkas av en tilltalande miljö vilket har betydelse för om och hur mycket eleverna äter (Jacobson & Nordlund, 1997). En helhetsbild, där maten, miljön och mötet med andra människor ingår, styr över hur vi upplever måltidssituationen (Edwards & Gustafsson, 2008).

I observationen sände *solitären* ut signaler om ett avståndstagande genom att de satte sig en bit ifrån elever och kollegor vid samma bord. *Pedagogen* var en positiv social förebild för eleverna då de åt tillsammans med dem och socialiserade sig med samtliga elever i deras klass. I resultatet till denna uppsats upplevdes det positivt för stämningen om alla vid bordet deltog, på lika villkor i samtalet, vilket överrensstämmer med Jacobson och Nordlunds (1997) åsikter kring detta. Vi menar att det är positivt för alla medverkande vid skollunchen att sitta ner tillsammans då det finns möjlighet till samtal och samvaro mellan parterna där

bland annat måltidsfrågor och hälsomönster kan diskuteras samt elevernas sociala kompetens kan utvecklas vilket även Livsmedelsverket (2007) påpekar. Inom kategorin *solitären* visade lärare motsatser till *pedagogen* i avseendet att *solitären* inte pratade med eleverna. Norman (2003) poängterar att det finns olika mönster vid måltiden som skiljer pedagoger åt, en del har tydliga strategier gällande fostran kring måltiden, medan andra tar avstånd från samtal och dialog. Vi anser att lärare som deltar vid den pedagogiska lunchen och sitter tysta vid bordet inte uppfyller sin uppgift som pedagog vid måltiden enligt Livsmedelsverkets riktlinjer och Kristianstads kommuns rutiner (Livsmedelsverket, 2007; Hagman, 2003). Pedagogisk lunch innebär att lärare och elever äter samma mat tillsammans vid samma bord och att möjlighet till samtal finns (Livsmedelsverket, 2007). Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) menar att samtal kring mat och hälsa med fördel kan föras vid den pedagogiska lunchen (Livsmedelsverket & Folkhälsoinstitutet, 2003) vilket kräver att lärarna får rätt kompetens i sin utbildning (Risàn, 1988a). Livsmedelsverket (2007) påvisar att rektorn ansvarar för att lärarna som deltar vid den pedagogiska lunchen skall få kompetensutveckling. Utifrån vår observation ställer vi oss frågande till om lärarna som deltog vid den pedagogiska lunchen verkligen fått den kompetensutveckling de behöver samt om de tagit del av riktlinjerna från Livsmedelsverket (2007) och Kristianstads kommuns rutiner (Hagman, 2003). Detta då en del lärare i studien inte åt tillsammans med eleverna eller förmedlade ett hälsoperspektiv vid lunchen.

Observationerna visade lärare som inte satt ner och åt tillsammans med eleverna trots att både Livsmedelsverket (2007) och Hagman (2003) uttrycker detta som en viktig del i sina rekommendationer. Sepps (2002) studie uttrycker en osäkerhet hos förskolelärare då de inte är helt på det klara med sin egen roll vid den pedagogiska måltiden vilket vi förmodar även sträcker sig till lärare i grundskolan årskurs 6-9. Utbildning inom området mat och hälsa ingår inte i lärarutbildningens allmänna utbildningsområde, vilket alla som utbildar sig till lärare läser. Det allmänna utbildningsområdet skall ge studenterna möjlighet att tillgodogöra sig central kunskap inom läraryrkets ramar (Rosèn, 2004). Vi ställer oss kritiska till att mat och hälsa inte anses vara central kunskap för lärare trots att det i *Lpo94* påpekas att det är hela skolans uppdrag att uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor för eleverna samt grundlägga förutsättningar för en god hälsa och förståelse för livsstilens påverkan på denna. Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) samt Barnombudsmannen (2006) anser att ämnesområdet mat och hälsa bör erbjudas samt få en stärkt roll vid universitet och högskolor. Att undervisning kring mat och hälsa inte ingår för alla innebär att skolan inte kan signalera

ett gemensamt budskap till eleverna då lärare står för olika tolkningar (Rosén, 2004). Sekvenser från observationen påtalar lärares olika sätt att agera i måltidssituationen, en lärarkategori, *pedagogen*, äter tillsammans med elever och kommunicerar i en gemenskap där eleverna naturligt socialiseras in i rådande uppförandemönster. Jonsson m.fl.(2000) beskriver hur viktig måltiden är för människans välbefinnande och koncentration, dessutom är det passande att träna elevernas sociala kompetens vid den pedagogiska lunchen (Mattsson Sydner, 2002; Edwards & Gustafsson, 2008; Livsmedelsverket, 2007) Enligt Mattsson Sydner (2002) fungerar måltiden som ett kommunicerande verktyg där kulturella och samhälliga föreställningar om lärande och fostran kommer till uttryck vilket även Johansson och Pramling Samuelsson (2001) poängterar. Lärarna inom kategorin *fostraren* betonar för eleverna att plocka undan efter sig men om eleverna inte gör detta gör lärarna det istället själv. Wesslén (2000) påpekar att beteendet vid matbordet studeras vilket ger möjlighet för barn och ungdomar att lära sig vad bordsskick samt acceptabelt beteende vid måltiden innebär. Vi menar att när lärare säger åt elever att plocka undan och sedan gör det själv, kan eleverna uppfatta det som godtagbart att inte plocka undan, inga positiva normer och rutiner förmedlas i detta fall till eleverna.

Lärarkategorin *vakten*, som framkommit vid observationen, innefattar de lärare som tillrättavisar elever och kontrollerar ordningen i matsalen, vilka verkar få tiden att gå genom att leta upp situationer där de kan anmärka på något. De har kontakt med elever med syftet att tillrättavisa, vilket vi upplever som impopulärt hos eleverna. Enligt Sepp (2002) förknippar barn måltiden med vad de inte får göra, detta menar Norrman (2003) kan leda till att barnen upplever negativ stress. Vi tror även att detta kan kopplas till elever i grundskolan årskurs 6-9. Observationen har gett exempel på lärare som skyndar på elever vid måltiden genom att peka på klockan och uppmana eleverna att äta färdigt och lämna matsalen. Hälsomålet (2006) lyfter det faktum att elever bör ha tillräckligt med tid för att hinna äta vilket eleverna enligt Skolmatens vänner (2007) har. Stressen vid skolmåltiden kan påverka elevernas näringsintag negativt, konsekvensen kan bli högljudda, aggressiva och rastlösa elever vilket med största sannolikhet kan leda till försämrat skolresultat (Nordlund m.fl. 2004). Andra aspekter som kan påverka elevernas ätande i positiv eller negativ riktning är matsalsmiljön, ljudnivån, maten eller efterföljande aktiviteter (Risàn, 1988a; Risàn, 1988b; Jacobson & Nordlund 1997; NCFE, 2006). Redan år 1937 drog befolkningskommissionen slutsatsen att barns ohälsa kunde påverka skolarbetet negativt vilket medförde att verksamheten kring skollunchen

byggdes ut och staten gav bidrag till kommunerna. Staten såg en tydlig koppling mellan skolmåltiderna och barns hälsa (Jacobson & Nordlund, 1993).

Enligt *Skollag (1985:1100)* skall skolan erbjuda alla elever kostnadsfria skolluncher (Utbildningsdepartementet, 1997), detta är i nuläget en självklarhet för alla i skolans verksamhet. På grund av att skolmåltidens organisation inte regleras i någon lag innebär detta att olika kommuner prioriterar måltidsverksamheten olika (Jacobson & Nordlund, 1997). Kristianstads kommun anser att alla verksamheter i skolan skall genomsyras av hälsoarbete (Månsson, 2008) vilket vi inte alltid anser vara fallet på undersökningsskolan till denna uppsats. Detta i och med att flertalet lärare i måltidssituationen vaktade eleverna och fokuserade på ordningen i matsalen istället för att främja hälsoarbetet genom att sitta ner, äta och kommunicera för att förmedla goda vanor, normer och regler till eleverna (Hagman, 2003).

En av de fyra kategorierna, *pedagogen*, följer i stort Livsmedelsverkets riktlinjer (2007) samt Kristianstads kommuns rutiner (Hagman, 2003) kring den pedagogiska lunchen. Vi menar att lärarna inom kategorin föregick med gott exempel kring bordskick, sociala kompetenser samt förmedla positiva värderingar gentemot maten som serveras vilket är viktigt (Hagman, 2003; Livsmedelsverket, 2007; Mattsson Sydner, 2002; Jacobsson & Nordlund, 1997; Risàn, 1988a; Risàn, 1988b; Edwards & Gustafsson, 2008; Johansson & Pramling Samuelsson, 2001; Jonsson m.fl. 2000). Vi upplevde stämningen vid dessa bord som positiv och avspänd där de deltagande verkade ha en god gemenskap och en trevlig stund tillsammans. Att inte fler lärare i större utsträckning följer Livsmedelsverkets riktlinjer samt Kristianstads kommuns rutiner (Livsmedelsverket, 2007; Hagman, 2003) tolkar vi som att mat- och hälsoundervisningen bör stärkas i grundskolans kursplaner vilket även Barnombudsmannen (2006) uttrycker. Endast inom ämnena hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa samt de naturorienterade ämnena nämns hälsa som en viktig del i undervisningen (Skolverket, 2000a; 2000b; 2000c). Enligt *Lpo94* ansvarar rektorn för att skolans ämnesövergripande arbete fungerar (Skolverket, 2006). Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) anser att skollunchen kan ses som ett pedagogiskt verktyg i detta arbete då all verksamhet inom skolan skall präglas av skolans mål (Jonsson m.fl. 2000; Månsson, 2008). Kristianstads kommun påpekar, i deras riktlinjer kring den pedagogiska lunchen, att rektorn beslutar vem som äter pedagogiskt vilket skall vara schemalagt samt följa gällande arbetstidslagstiftning (Hagman, 2003; Arbetsmarknadsdepartementet, 2005). Vid den pedagogiska lunchen krävs att lärare

har tillsynsskyldighet för att de skall få en subventionerad lunch, detta uppfyller lärarna genom att sitta ner och äta vid samma bord som eleverna (Skatteverket, 2007). Risån (1988b) påpekar att den pedagogiska lunchen skulle kunna utnyttjas som pedagogisk resurs och bli en återkommande undervisningssituation. Med den kommunikation som kan uppstå kan kunskaper inom området mat och hälsa förmedlas.

7. Förslag på framtida forskning

Då studiens observation enbart genomfördes på en skola skulle det vara intressant att göra en mer omfattande undersökning som kan anses representativ för hela landet. Intervjuer med skolledare samt lärare, i kombination med observation, kring deras syn på den pedagogiska lunchen där frågor ställs utifrån resultatet vid observationen skulle vara intressant för att se deras syn på måltidssituationen och deras uppgift i samband med denna. Även att studera elevernas tankar och upplevelser kring den pedagogiska lunchen skulle vara intressant.

8. Slutsats

Resultatet i denna studie visade att ett litet antal av de observerade lärarna agerade enligt Livsmedelsverkets riktlinjer och Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen. En del av lärarna åt inte tillsammans med eleverna utan gick runt i matsalen och vaktade, andra satt tysta under måltiden och socialiserade sig inte med elever eller kolleger vilket innebar att majoriteten av de observerade inte åt pedagogiskt enligt Livsmedelsverkets och Kristianstads kommuns riktlinjer för pedagogisk lunch.

9. Sammanfattning

Syftet med studien var att studera lärare i måltidssituationen med utgångspunkt i Livsmedelsverkets riktlinjer samt Kristianstads kommuns rutiner kring den pedagogiska lunchen, i en matsal på en grundskola årskurs 6-9. *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*, uttrycker att ett av skolans uppdrag är att uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor för eleverna vilket Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet (2003) menar med fördel kan göras vid den pedagogiska lunchen. I bakgrunden presenteras bland annat litteratur som behandlar måltidens olika symboler, Skatteverkets praxis kring den pedagogiska lunchen samt måltiden som pedagogisk resurs.

En observationsstudie genomfördes, när fältanteckningarna från observationen bearbetades utkristalliserades fyra kategorier av lärare, *vakten*, *solitären*, *fostraren* samt *pedagogen*. Dessa kategorier analyserades utifrån Livsmedelverkets riktlinjer (2007) och Kristianstads kommuns rutiner (Hagman, 2003) kring den pedagogiska lunchen. Dessa riktlinjer innefattar bland annat att lärare skall äta tillsammans med elever, ha aktiv tillsyn samt vara goda sociala förebilder under måltiden. I studien visade det sig vara ett litet antal av de observerade lärarna som följde dessa riktlinjer i stor utsträckning. Vilket medförde att majoriteten av de observerade inte äter en pedagogisk lunch enligt Livsmedelsverkets och Kristianstads kommuns riktlinjer för pedagogisk lunch.

Referenser

Abotsi, B. 2008. *Lärarkontakten vid måltiderna viktig*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.skd.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20080118/NYHETER/118947221> [Läst 2008-05-02]

Arbetsmarknadsdepartementet. 2005. *Arbetstidslag (1982:673)*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1982:673> [Läst 2008-05-03]

Barnombudsmannen rapporterar BR2006: 01. 2006. *Vill man gå på toa ligger man illa till – om arbetsmiljön i skolan* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=5303> [Läst 2008-04-09]

Bendix, B. 2008. *Avgift för mat väcker ilska*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=669&a=405064> [Läst 2008-05-02]

Edwards, J & Gustafsson, I-B. 2008. *The Five Aspects Meal Model*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1745-4506.2007.00087.x> [Läst 2008-03-26]

Hagman, S. 2003. *Revidering av rutiner avseende pedagogiska måltider*. Barn- och utbildningsnämnden, BUN. Kristianstads kommun

Halling, B. m.fl. 1990. *Skollunchen: idag, igår, imorgon*. Stockholm : Lantbrukarnas riksförbund (LRF)

Holme, I & Solvang, B. 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Hälsomålet. 2006. *Skolbarn*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.halsomalet.se/templates/Page.aspx?id=169> [Läst 2008-04-16]

Högskolan Kristianstad. 2008a. *AAU10L, Allmänna utbildningsområdet I 30 högskolepoäng*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.hkr.se/templates/SyllabusPage.aspx?id=3157#> [Läst 2008-03-25]

Högskolan Kristianstad. 2008b. *AAU20L, Allmänna utbildningsområdet II 30 högskolepoäng*. [Elektronisk] <http://www.hkr.se/templates/SyllabusPage.aspx?id=3157#> [Läst 2008-03-25]

Högskolan Kristianstad. 2008c. *AAU30L, Allmänna utbildningsområdet III, grundnivå 30 högskolepoäng*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.hkr.se/templates/SyllabusPage.aspx?id=3157#> [Läst 2008-03-25]

Jacobson, T. & Nordlund, G. 1992, *Skolmåltider – om mål och riktlinjer, ekonomi och utvärdering*, Umeå: Solfjädern Offset

Jacobson, T. & Nordlund, G. 1993, *Skollunchen – en investering i framtiden*. Umeå: Solfjädern Offset

Jacobson, T. & Nordlund, G. 1997. *Högstadikeenkäten. Högstadiееlevernas måltidsvanor relaterat till hur de mår och känner sig i skolan, deras skolprestationer och sociala bakgrund*. Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen Umeå universitet. Rapportnummer 53.

Johansson, E & Pramling Samuelsson, I. 2001. Omsorg -en central aspekt av förskolepedagogiken. Exemplet måltiden. *Pedagogisk forskning i Sverige*, årgång 6, nummer 2, s. 81-101

Jonsson, I. m.fl. 2000. *Ett lustfyllt lärande om mat. – Utvärdering av SAPERE- metoden*. Grythyttan: Stiftelsen för måltidsforskning

Livsmedelsverket & Folkhälsoinstitutet. 2003. *Nationell handlingsplan för nutrition*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.slv.se/upload/dokument/mat/nutrition/handplanwebversion.pdf>
[Läst 2008-04-15]

Livsmedelsverket. 2007. *Bra mat i skolan*. Malmö: Elanders Berlings

Mattsson Sydner, Y. 2002. *Den maktlösa måltiden. Om mat inom äldreomsorgen*. Uppsala: Tryck & medier

Månsson, P. 2008. *Kunskap lyfter Kristianstad. Skolplan för Kristianstads kommun 2008-2010*. Kristianstad: Kristianstad boktryckeri

NCFE, 2006. *God hälsa – ett av skolans viktigaste mål*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.oru.se/oru-upload/%C3%96vrig%20verksamhet/NCFE/Dokument/Infobroschyr%20-07.pdf>
[Läst 2008-04-30]

Nordlund, G. m.fl. 2004. *Dygnsrytm och skolarbete*. Pedagogiska institutionen Umeå universitet. Rapportnummer 74.

Norman, J. 2003. *Språkspel i förskolan – uppfostran vid matbordet*. Forskarutbildningen i pedagogik. Malmö Högskola. Nr 680.

Risàn, P. 1988a. *Skollunch – rast eller lektion*. Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen Umeå universitet. Rapportnummer 66.

Risàn, P. 1988b. *Skollunch – ett läromedel*. Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen Umeå universitet. Rapportnummer 67.

Rosén, M. 2004. *Mat och hälsa i undervisningen – skolan och lärarutbildningen*. Livsmedelsverkets rapport nr 13/2004.

Sepp, H. 2002. *Pre-school Children´s Food Habits and Meal Situation*. Uppsala: Tryck och medier.

Skatteverket. 2007. 4.4.8.1 *Fri kost för lärare och annan personal*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.skatteverket.se/rattsinformation/meddelanden/2007/2007/skvm200732.4.19b9f599116a9e8ef36800010641.html> [Läst 2008-02-06]

Skolmatens vänner. 2007. *Resultatsammanställning. SkolmatensVänners kartläggning av Sveriges kommuner gällande de måltider som idag serveras på landets grundskolor och förskolor. November-december 2007*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.skolmatensvanner.se/pdf/Rapport_kommunkartl_dec-07.pdf [Läst 2008-05-08]

Skolverket. 2000a. *Kursplan för hem- och konsumentkunskap*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=23&skolform=11&id=3871&extraId=2087> [Läst 2008-04-09]

Skolverket. 2000b. *Kursplan för naturorienterade ämnen*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=23&skolform=11&id=3878&extraId=2087> [Läst 2008-04-09]

Skolverket. 2000c. *Kursplan för idrott och hälsa*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087> [Läst 2008-04-09]

Skolverket. 2006. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94*. [Elektronisk] Tillgänglig: [http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003000360039/target/Record%3Fk%3D1069](http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003000360039/target/Record%3Fk%3D1069) [Läst 2008-02-06]

Skolverket. 2008. *Tabell 3 B: Inskrivna barn efter ålder och kön 2002–2007. Andel av alla barn i befolkningen*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/14/85/F%F6rskola_Barn%20och%20grupper_Riksniv%E5%20Tabell3Bwebb.xls [Läst 2008-05-08]

Socialdepartementet. 2002. *Mål för folkhälsan*. Regeringsproposition 2002/03:35. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/59/ce6a4da9.pdf> [Läst 2008-04-28]

Statens folkhälsoinstitut. 2005. *Kunskapsunderlag till Folkhälsopolitisk rapport 2005. Målområde 10 Goda matvanor och säkra livsmedel*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.fhi.se/upload/ar2005/rapporter/r200559underlagsrapport10.pdf> [Läst 2008-04-28]

Svenska akademien. 2008a. *Tillsyn*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> [Läst 2008-04-28]

Svenska akademien. 2008b. *Skyldighet*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> [Läst 2008-04-28]

Svenska kommunförbundet. 1991. *Mat i skolan*. Tyresö: RH tryck & reklam

Unicef. 2008. *FN:s konvention om barnets rättigheter*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.unicef.se/media/pdf/barnkommittens_sammanfattande_slutsatser_om_sverige_2005.pdf [Läst 2008-02-06]

Utbildningsdepartementet. 1997. *Skollag (1985:1100)* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1101> [Läst 2008-02-06]

Utbildningsdepartementet. 2000. *Regeringens proposition, 1999/2000:135* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/26/45/df80f045.pdf> [Läst 2008-04-28]

Utbildningsdepartementet, 2003. *Förordning (2003:305) om Nationellt centrum för främjande av god hälsa hos barn och ungdom*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2003:305> [Läst 2008-05-02]

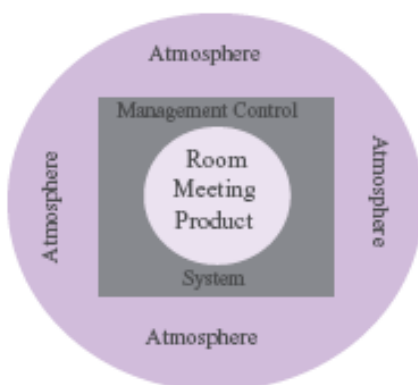
Vetenskapsrådet. 2006. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> [Läst 2008-04-30]

Wesslén, A. 2000. *Teenagers and food. The impact of culture and gender on attitudes towards food*. Uppsala: Tryck & medier

Ågren, G. 2003. *Den nya folkhälsopolitiken*. Sandviken: Sandvikens tryckeri

Bilaga 1, Five Aspects of the Meal Model

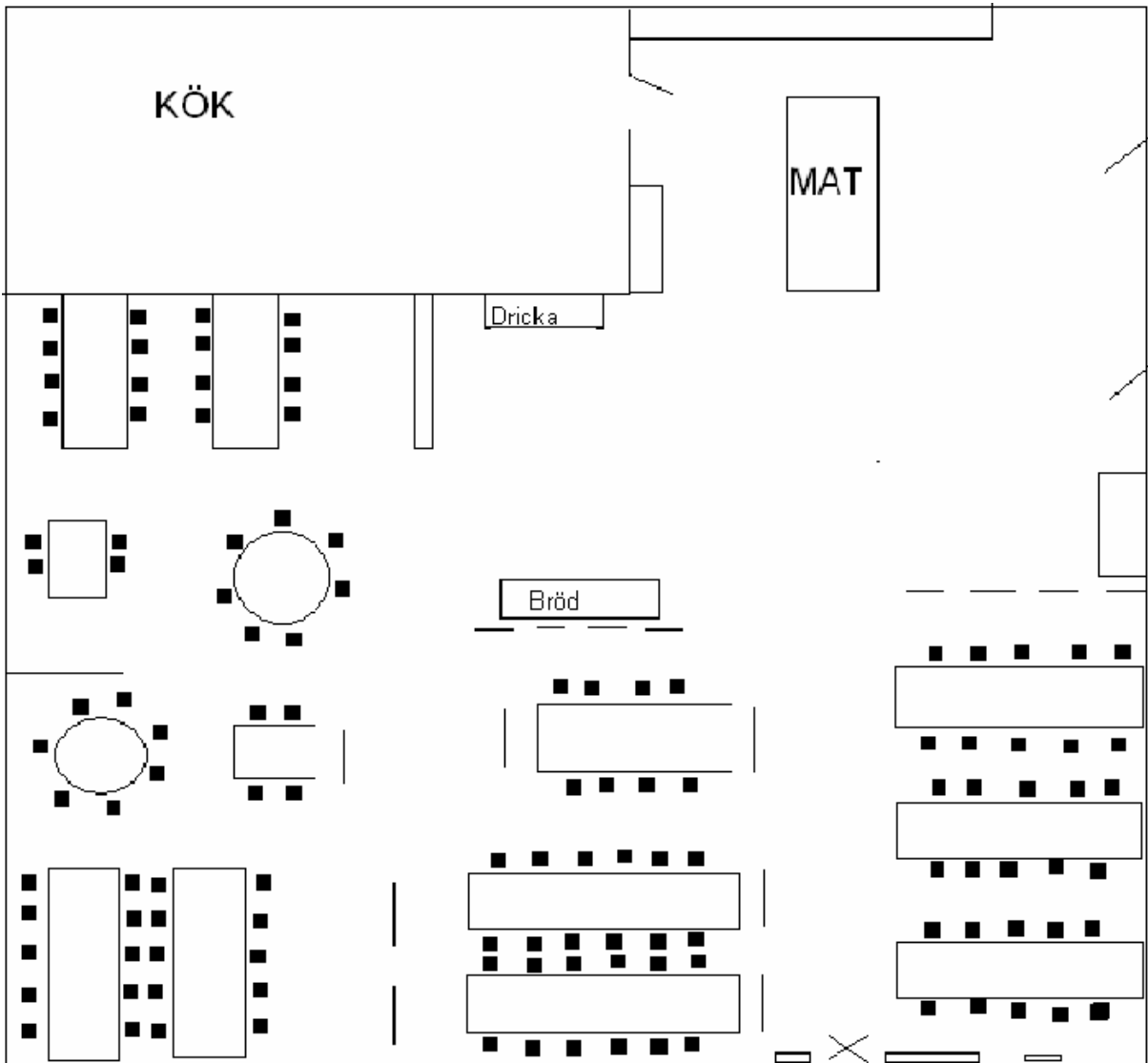
Figur 1. Edwards och Gustafssons (2008) modell kring olika aspekter som påverkar vid måltidssituationen.

Bilaga 2, Observationsschema

Person	Tid in	Tid ut					
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)
			Äter	Med elever	1-2 kolleger	Bara kolleger	Samma mat
			Äter inte	Står stilla	Går runt	Pratar(elever)	Pratar(kolleger)

Bilaga 3, Matsalsmiljön och observatörernas placering

Ritningen är ej skalendig
X: Observatörernas placering